

התשובה סדר העולם

שיחת הרה"ג זלמן ברוך מלמד לפרשת ניצבים

התשובה מצווה ותהליך • קלות התשובה • ומל ה' אלקיך – ביטול הבחירה
לעתיד • ימות המשיח – מדרגה של עבודת ה' מאהבה • התשובה לכתחילה
במבט של הרב • התשובה – סדר העולם • מדוע זדונות נהפכים לזכויות? •
להרבות בלימוד זכות לקראת יום הדין

התשובה – מצווה ותהליך

נאמר בפרשה:

וְהִיא כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ
וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לִבְבְּךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁמָה: וְשִׁבַּתְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ
וְשִׁמְעֶתָ בְּקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֶתְּהָ וּבְגִידְךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ.

האם המילים "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו" - זו מצווה או שמתואר כאן מה שיקרה כשתהיה בכל המקומות שהקב"ה הדיחך, תתבונן בכל הצרות שאתה סובל ותשוב אל ה', ואז "ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים"? אפשר לומר שזו גם מצווה וגם עובדה שכך יהיה. בסוף עם ישראל ישוב. וכך אומר הרמב"ן שהתורה נקטה בלשון כזאת שיש לה שתי משמעויות גם 'ושבת' במובן של מצוה לשוב, וגם זה מה שיהיה. זה יהיה תהליך. בהתחלה תשובה חלקית ואז הקב"ה יחזיר אותנו לארץ ישראל, "וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה", ואז לאחר התהליך של קיבוץ

הגלויות, כשנבוא לארץ ישראל, יבוא שלב שני, השפעת קדושת ארץ ישראל, "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך..". (דברים ל, ו). האדם משתדל, יש סייעתא דשמיא, והקב"ה מקרב אותך יותר, ואז מגיע עוד שלב של תשובה: "כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר מצותיו וחקותיו הכתובה בספר התורה הזה פי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך". תהליך התשובה הולך ומתקדם.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה הוא" (דברים ל, יב). על איזו מצווה מדובר. אומר הרמב"ן וכן ספר העיקרים שמדובר כאן על מצוות התשובה שעליה הפסוקים מדברים קודם. אמנם בפסוקים למעלה זה לא היה נשמע כמצווה, אלא ציון עובדה של מה שיקרה שהאדם ישוב בתשובה, אבל זו גם מצווה:

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו (דברים ל, יב-יד).

מצוות התשובה לא בשמיים. רש"י מדייק - אילו הייתה בשמיים היה צריך לעלות אחריה וללמוד אותה. במבט הראשון, מצוות התשובה היא כן בשמיים. נסביר הדברים, בעצם לא הגיוני שאפשר לשוב בתשובה. אדם קלקל, הוא יכול מכאן ולהבא להתנהג יותר טוב, אבל מה שהיה אי אפשר לתקן, אם שבר - זה שבור, ואם עשה פגם - זה פגום. איך הוא יכול לתקן? ובאמת כששאלו לחכמה חוטא מה עונשו? אמרה "חטאים תרדוף רעה", כלומר זו תוצאה טבעית. החכמה אומרת אדם עשה דברים רעים, יהיה לו רע. זה הסדר. ואי אפשר לשנות את הדבר הזה, לכאורה קשה מאוד לשנות. ואם כבר אפשר לשנות, צריך בשביל זה לעלות לשמיים או לנסוע מעבר לים. זה כמו איזו מחלה איומה ונוראה שצריכים את הרופאים הכי מומחים בעולם, וצריכים בשביל זה להוציא הון עתק, וצריכים לעשות התרמה גדולה מאוד כדי שיהיה מספיק כסף לשלם על כל התרופות והטיפולים, כי המחלה היא איומה ונוראה.

קלות התשובה

אומרת התורה, אמנם החטא מאוד חמור, איום ונורא. באמת לכאורה כדי לתקן אותו היה צריך לעשות מאמצים על אנושיים. אבל לא בשמיים היא ולא מעבר לים, "כי בפיו ובלבבו לעשותו". לא מבקשים ממך לעלות לשמיים, או ללכת מעבר לים, 'בפיו ובלבבו לעשותו'.

ספר העיקרים ממשיך לאדם שהיה חולה מאוד והלך לרופא והוא מבין שכדי להבריא מהמחלה הקשה הזאת, צריכים להתאמץ מאוד ולהוציא הוצאות גדולות על התרופות, הטיפולים וכדומה. הוא הגיע לרופא, הרופא מסתכל ואומר שאכן המצב מסוכן מאוד, והמחלה קשה מאוד אבל יש לי תרופה פשוטה והיא תרפא אותך. זה מה שהתורה אומרת: "לא בשמיים היא.. לא מעבר לים.. כי בפיו ובלבבו לעשותו". אתה בסך הכול צריך לחזור בתשובה, והתשובה היא בפה ובלב. בלב - היינו להתחרט על העבר ולקבל לעתיד לא לעשות את העבירות הללו. ובפה – להתוודות. ואז תיקנת את כל מה שהיה. וכיון שזה כל כך קל, אז אוי לו למי שלא עושה את זה. הוא לא יכול להתחמק ולהגיד היה לי קשה, הייתי צריך להתאמץ על זה, הייתי צריך לעלות לשמיים, זה לא בכוחותיי, זה כן בכוחותיך! "בפיו ובלבבו לעשותו". אתה יכול לעשות את זה, וזה קל מאוד. אף אחד לא מפריע לך להתחרט, לא מבקשים ממך כסף, לא מבקשים ממך להתאמץ, רק להתחרט ולהצטער על מה שעשית כי זו היתה טעות. אף אחד לא מעכב את האדם מלהתחרט ולקבל להבא. אדם צריך להחליט שמעכשיו ולהבא הוא לא ממשיך לעשות מה שעשה בעבר, ובכך הוא מתקן את כל המעשים. זה דבר שבידו של האדם. האדם צריך לדעת שהוא בעל הבית על עצמו! על הרצון שלו! אין מישהו אחר שהוא בעל הבית עליו. הקב"ה נתן לאדם בחירה חופשית, והוא בבחירתו יכול לבחור בטוב. אף אחד לא יכול למנוע את זה ממנו. וגם זה לא קשה. ולכן מי שלא עושה תשובה, זה חמור מאוד.

אתם שואלים: הרי זה מאוד קשה! יש לאדם יצר הרע, והוא מושך אותו לדברים לא טובים. קשה לו לשלוט על עצמו. ראשית כל, צריך להחליט שרוצים להיות טובים, ואם יצר הרע מפריע לזה, צריכים להתגבר עליו. ההחלטה לרצות שלא לחטוא, היא החלטה שאדם יכול להחליט. אלא שאדם חושש שבאמת אף על פי שהוא מחליט כך, הוא לא בטוח שתמיד הוא יעמוד בזה. אז ראשית כל, יש לדעת שההחלטה הזאת

והרצון הזה זה תשובה! אם אדם שב בתשובה אף שידוע שלא בטוח שאחר כך הוא יתמודד עם יצר הרע ויצליח לנצח אותו, זוהי תשובה גמורה, כי הוא רוצה לחזור בתשובה, והוא לא רוצה לחטוא. אם חס וחלילה אחר כך ייפול, זה בניגוד לרצונו. קל מאוד לעשות את הדבר הזה, להתחרט בצער גדול על מה שהיה, ולהחליט שמעכשיו אני עושה את כל המאמצים שלא לחזור על העבירות. וככל שאדם יותר מאמין בכוחות שלו, הוא יותר בן אדם עצמאי. אדם לא צריך להיות עבד של יצר הרע. למה לתת לו שלטון עלינו, אנחנו רוצים להיות אנשים בני חורין, מה פתאום שאנחנו נהיה עבדים, יש לנו את הזכות לרצות להיות חופשיים ולהשתחרר ולדעת שיצר הרע זה לא אנחנו. יצר הרע הוא מבחוץ. "לא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר" (תהילים פא, י). לא צריכים להיות עבדים של מישהו מבחוץ שמשתלט על הכוחות שלנו, ומושך אותנו בניגוד לרצונו. ככל שאדם יותר בטוח בחופש הרצון שלו. ביכולת הבחירה שלו. ומאמין באמונה שלמה שיש לו בחירה חופשית, עדיין יש לו בחירה חופשית. יצר הרע מנסה לפתות אותנו, אך אדם יכול להחליט שהוא לא נותן לאף אחד להשתלט עליו, ויכול להחליט בתוך תוכו שאני בן חורין! אני לא עבד! אני עצמאי! אני עושה מה שאני רוצה!

אם אדם מקבל על עצמו היום לרצות ולהשתדל תמיד להיות יותר טוב ולא לחטוא - זו תשובה. צריך להאמין בזה ולא לחשוש שאם אני לא אצליח אז זה לא אמיתי. זה שהוא חוזר בתשובה זה אמיתי כי הוא לא רוצה לחטוא יותר. ומה שהוא חוטא, זה לא אמיתי! זה לא הוא, זה סתם כישלון. הרצון שלו להיות טוב זה הרצון האמיתי, זה הרצון המוחלט. האדם רוצה להיות טוב, ורק דברים חיצוניים לא טובים מושכים אותו ומפריעים.

האמונה והתפיסה הזו מאפשרת לנו להיכנס לראש השנה בהחלטה שאנחנו רוצים להיות טובים, ובאמת נשתדל מכאן ולהבא להיות כמה שיותר טובים. יודעים אנחנו שיש קשיים, ויש התמודדויות, ואנחנו לא רוצים ליפול ולא רוצים שזה יקרה עוד פעם. כשאדם שב באופן כזה זו תשובה. ואם הוא יותר ויותר יאמין בעצמו ובכוחותיו - גם הנפילות יתמעטו עד שיצטמצמו לחלוטין.

ומל ה' אלקיך – ביטול הבחירה לעתיד

הקב"ה מבטיח לנו שאם אנחנו נעשה את החלק שלנו, אז "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך". מסביר הרמב"ן:

"ומל ה' אלוקיך את לבבך", זה שאמרו הבא להיטהר מסייעים בידו מבטיחך שתשוב אליו בכל לבבך והוא יעזור אותך, וזה כמו שאמרו חכמים: "פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם".

חודו של מחט - כמה זה קטן, ולעומתו פתחו של אולם של בית המקדש, אתם יודעים - כמה זה גדול. הפער בין חודו של מחט ובין הגודל של הפתח של האולם של בית המקדש הוא אדיר. אתם תעשו צעד קטן ואני אפתח לכם כפתחו של אולם, הבא ליטהר מסייעים בידו. ממשיך הרמב"ן:

נראה מן הכתובים עניין זה, שאומר כי מזמן הבריאה הייתה רשות ביד כל אדם לעשות כרצונו צדיק או רשע וכל זמן התורה כן. כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב, ועונש ברצותם ברע. אבל ימות המשיח תהיה הבחירה להם בטוב טבע, לא יתאוה הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל. והיא המילה הנזכרת כאן.

'ומל ה' אלקיך את לבבך' - ה' ימול את הערלה שבלב והלב רק ירצה דברים טובים וימאס בדברים הרעים. זה עניינם של ימות המשיח.

כי החמדה והתאוה ערלה ללב. ומול הלב, שלא יחמוד ולא יתאוה. וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה ברצונו דבר והפכו. וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה: "הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה. לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בגדם להוציאם מארץ מצרים כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם... נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה" וזהו ביטול יצר הרע לעשות הלב בטבעו מעשה הראוי

התורה תהיה בטבע שלנו. היא תהיה כתובה בתוך הלב, באותו הזמן לא יצטרכו שיעורים על זה, כי התורה תהיה בטבע. ממשיך הרמב"ן:

ולכך אמר "וְהִיטִי לָהֶם לְאֱלֹהִים וְהִמָּה יִהְיוּ לִי לְעַם. וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לְאֹמֵר דַּעוּ אֶת ה'.. כִּי כֹלֶם יִדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנָם וְעַד גְּדוּלָם". ובידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמד אותם אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי. "וכך נאמר ביחזקאל (לו, כו – כז): "וְנִתַּנְתִּי לָכֶם לֵב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם וְאֶת רוּחִי אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחַקֵּי תִלְכוּ". והלב החדש ירמוז לטבעו שיהיה טבע של לב חדש, והרוח החדשה לחפץ ורצון וזהו שאמרו רבותינו "וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֵּאמַר אֵין לִי בְהֶם חִפְץ" (קהלת יב, א) אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה, כמו שאומרת הגמרא במסכת שבת (קנא). כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ אבל יעשה בטבעו המעשה הראוי לכך אין בהם לא זכות ולא חובה.

ימות המשיח – מדרגה של עבודת ה' מאהבה

אני רוצה להמשיך את הרעיון של הרמב"ן. הרמב"ן מסביר מה יהיה לעתיד לבוא "ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך", אבל זו לא תהיה מתנה סתם, אלא בגלל המאמצים שאנחנו עושים. אנחנו לאט לאט מתקדמים, והקב"ה כל הזמן מסייע בעדנו. המגמה של ימות המשיח היא להגיע למצב כזה שאדם יאהב כל כך את ה' בכל לבבו ובכל נפשו, ואהבת ה' תמלא אותו כל כך, שהוא ימאס בכל מה שנגד רצון ה'. לעומת זאת, במצוות הוא יחשוק ויתאווה להן. יהיה לו טבע שכולו טוב.

זה לא נעשה בבת אחת, זה תהליך. ולמגמה הזאת אנחנו פונים, זו עבודת ה' של הדור שלנו. היא צריכה להתפתח יותר ויותר, להיות עבודת ה' מאהבה. עבודת ה' של חשק עצום לעשות רצונו של הקב"ה. לעומת עבודת ה' שהיא מיראה, שאדם מפחד שלא לעשות את רצונו של הקב"ה, חושש מעונש. יש בזה מדרגה טובה שהוא יודע שיש עונשים אבל הוא כופה את עצמו לעשות את רצון ה', לא להיכשל בעבירות, כי זה נכון, כי זה צודק, כי יש על זה עונש, כי זה לא טוב. ועבודת ה' מאהבה היא לא בכפייה, הוא רוצה לעשות רצון ה'! הוא לא צריך להכריח את עצמו

לעשות רצון ה', לבוא לתפילה או לבוא לסדר. הוא נמשך לזה, אוהב את זה, חושק בזה, מתגעגע לזה. אוהב את התורה, אוהב את העיון, אוהב את הבקיות, אוהב את הלימוד, זה מחיה אותנו, מרגיש 'כי הם חיינו'. לעומת זאת בבטלה הוא מואס, וחלילה וחס להימשך לדברים שהם נגד רצונו של הקב"ה. הוא לא רוצה להיות רחוק מה'. לפתח את הבריאות הזו, מצד אחד לא להפסיק להיות חזק ולדעת לשלוט על עצמו, ויחד עם זה, לפתח כל הזמן את אהבת ה', את אהבת התורה, את אהבת המצוות, אהבת ישראל, אהבת הבריות, ובזה אנחנו בדרך ל'ומל ה' אלוקיך את לבבך'. אנחנו נעשה מעט, והקב"ה ימול את לבבנו. אנחנו צריכים להיות שותפים בזה. זה עניינו של הדור הזה, להיות עובדי ה' מאהבה, כפי שהתורה אומרת:

רָאָה נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב... אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וּלְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו.

כלומר תתחיל להיות אוהב את ה' ואז:

וְחַיִּיתָ וְרַבִּיתָ וּבִרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׂמְעַ בְּקִלּוֹ וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ כִּי הוּא חַיִּיד וְאֶרֶץ יְמִיד לְשִׁבַת עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְתֵת לָהֶם.

יש לנו עכשיו בדור שלנו סייעתא דשמיא גדולה מאוד. אנחנו נמצאים בארץ ישראל, שהיא ארץ ה'. צריך תמיד לזכור את הדבר הזה. אנחנו לא צריכים לשמר את המדרגה שהייתה בחוץ לארץ. אנחנו צריכים לעלות למדרגה חדשה. שמעתי שיש ראשי ישיבות שאומרים שאנחנו צריכים לשאוף להיות כמו בפוניבז' בליטא. מה שהיה בליטא היה יפה מאוד, אבל אנחנו לא מסתפקים בזה! באנו לארץ ישראל ואנחנו עולים למדרגה חדשה לגמרי. בארץ ישראל התורה במדרגה אחרת, תורה עמוקה, תורת חיים. אנחנו צריכים להאמין בזה שיש לנו היום כוחות חדשים, סייעתא דשמיא יותר גדולה, השמיים אחרים, הארץ אחרת, והיכולות שלנו גדולים. אנחנו יכולים לעלות, וכבר נמצאים במדרגות יותר גדולות. אנחנו צריכים להיות כל הזמן בתהליך של עלייה. בארץ ישראל המדרגה "לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׂמְעַ בְּקִלּוֹ וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ כִּי הוּא חַיִּיד וְאֶרֶץ יְמִיד". זה ההסבר של ספר העיקרים על הפרשה הזאת.

התשובה לכתחילה במבט של הרב

נעסוק בעניינה של התשובה לפי המבט של הרב. כפי שאנו מכירים, הרב נותן מבט חדש על התשובה. הוא מגלה לנו שהתשובה היא לא דבר שבדיעבד אלא לכתחילה. הרמב"ם פותח בהלכות תשובה: שכשאדם חוטא מצווה עליו להתוודות על החטא, ולחזור בתשובה. זאת אומרת, לכאורה, אם אדם לא חטא אז אין על מה לחזור בתשובה, כי התשובה באה לתקן את החטא. מגלה לנו הרב שהתשובה היא לא בדיעבד אלא לכתחילה! כל הזמן אדם צריך לשוב בתשובה. אולי דברי הרב רמוזים בזוהר שלעתידי לבוא בימות המשיח, המשיח יחזיר את הצדיקים הגמורים בתשובה. האם צדיקים גמורים צריכים לחזור בתשובה, הרי הם כבר צדיקים גמורים! כנראה שיש מדרגה יותר גבוהה, צדיקים גמורים אלו אנשים שיש להם טבע מאוד טוב, והם רוצים רק לעשות טוב, ולא רוצים לעשות שום דבר רע, אבל אפשר לעשות עוד יותר טוב, ולהגדיל את הרצון לעשות עוד יותר טוב. האם יש גבול לאפשרות להתפתח ולעשות דברים טובים? המעשים של האדם מוגבלים, אבל מבחינה פנימית, מבחינת הרצון שלו והשאיפות שלו, וזה העיקר של האדם, הוא יכול כל הזמן להרחיב אותן ולהגדיל אותן. יותר להכיר את הגדלות האלוקית, להעמיק ולהתבונן בגדלות האלוקית, בקדושת התורה, יותר להאמין בעומק של המצוות, בעניינן של המצוות, לעשות אותן עוד יותר בשלמות, עמוק יותר, גבוה יותר, רחב יותר, ואין לזה גבולות. תמיד אפשר להתקדם כי הגדולה האלוקית היא אינסופית. זה עניינה של התשובה, כל הזמן שאיפה לטוב.

הרב מגלה לנו יותר מזה, שהתשובה היא בעצם מגמה של העולם. ההבדל בין תשובה מיראה לתשובה מאהבה, שתשובה מיראה היא בעצם בריחה מהרע ותשובה מאהבה היא ריצה אל הטוב. "נרדפה לדעת את ה'" צריך לרדוף לדעת את ה', לא לברוח מהרע. אנחנו לא פחדנים, אנחנו אנשים אמיצים, אנחנו רודפים אחרי הטוב. זו ההדגשה של הרב במבט הזה של התשובה. התשובה היא לכתחילה, זו תשובה מאהבה כמובן. לא בגלל החטא אלא מפני שאנחנו מאוד רוצים להתקדם. זו תשובה מאהבה.

הנשמה העולמית מבקשת את התשובה

הרב מגלה לנו מבט עוד יותר גדול, שהתשובה זה לא דבר פרטי של כל אחד ואחד, אלא מהלך כללי אלוקי בעולם. היא לא מתחילה מהאדם אלא מהטבע העמוק שהקב"ה טבע בעולמו. העולם מבקש תשובה, הנשמה הפנימית של העולם כל הזמן רוצה להתקרב אל ריבונו של עולם, וגם הנשמה הפרטית של כל אחד ואחד. "וגם הנפש לא תימלא" חז"ל אמרו לנו שלנפש של האדם אף פעם אין סיפוק, כי הנשמה נמצאת בתוך הגוף והיא רוצה לעשות דברים בלתי מוגבלים של קירבת ה' אבל היא נמצאת בתוך המסגרת של הכוחות של האדם ולא יכולה לעשות את כל מה שהלב מבקש, מכיוון שהיא מוגבלת. היא רוצה לעשות את הדברים לפי הכוחות הפנימיים שלה, לכן אף פעם אין לה סיפוק. חז"ל הביאו משל לבת מלך שנישאה לעירוני, לאדם פשוט שהיה עשיר גדול, אבל לא טוב לה. והוא אומר לה: את רוצה ארמון - יש מספיק כסף, ספינת טיולים - יש, מטוס פרטי - יש. אבל בת המלך אומרת: 'זה קטן עלי, אני רוצה רוחניות, אני לא רוצה גשמיות. רוצה שיהיה לי בעל שאוכל לדבר אתו על הרגשות שלי. כמו שיש הורים שאין להם זמן לטפל בילדים אז הם שמים אותם מול הטלוויזיה, קונים להם צעצועים להעסיק אותם, והילדים אומרים אנחנו רוצים את אבא! אנחנו לא רוצים את כל הדברים שאתה נותן לנו, אנחנו רוצים יחס, תתייחס אלינו, תהיה קרוב אלינו. הנשמה מבקשת קירבת ה'. אז אם נותנים לה כלים מוגבלים כדי לבטא את עצמה, זה לא מתאים לה, זה לא מספיק לה, היא רוצה יותר. 'הנפש לא תימלא', זה לא רק נפש של היחיד, זה נפש של כלל העולם. לכלל העולם יש נשמה אחת שצועקת בחבליה אל השלמות, אל הקירבה לריבונו של עולם. כך כותב הרב בתחלת פרק ד' באורות התשובה:

הנשמה היחידית והציבורית העולמית ועולמי עולמית, כלביאה נוראה
צועקת בחבליה לתיקון גמור למציאות האידיאלית.

הקב"ה ברא את עולמו ובתוך העולם הזה יש מגמה פנימית, יש נשמה עולמית, ונשמה של עולמי עולמות והיא מבקשת את קירבת ה'. כל הבריאה כולה לכל מדרגותיה, לעלם ולעלמי עלמיה, יש כמה עולמות. הנשמה כלביאה צועקת בחבליה, לתיקון גמור של טבע הבריאה, לבקש את קירבת ה'. והטבע הזה נמצא בכל אחד ואחד. הרב מלמד אותנו, שהתשובה היא תכונה שורשית של הבריאה שנמצאת בכל

אחד ואחד. החפץ הפנימי לחזור בתשובה. זה המובן שהתשובה קדמה לעולם, היא התוכנית של העולם. בסוף הפרק הרב אומר:

אמנם במעמקי החיים מתנוצץ בכל רגע אור חדש של תשובה עליונה כשם שאור שוטף חדש הולך בכל העולמות לחדשם.

כמו שהעולם כל הזמן מתקיים ומתחדש, כך העולם הרוחני הפנימי, המעמקים, "בכל רגע מתנוצץ אור חדש של תשובה עליונה". הרב מלמד אותנו שהרעיון של התשובה הוא רעיון כללי מאוד, שמקיף את המציאות כולה. זה לא משהו פרטי שמישהו במקרה חטא והוא צריך לחזור בתשובה והתשובה מכפרת עליו. זה תהליך שביסוד העולם לשאוף אל השלמות אל התיקון.

התשובה היא סדר העולם

יסוד הדברים מופיע במהר"ל. המהר"ל, כדרכו לא אומר חידושים מעצמו בכלל. הוא לומד מאמר חז"ל ועוד מאמר חז"ל, ומעמיק בדבריהם. המהר"ל מביא את דברי חכמים (ירושלמי מכות פ"ב ה"ו):

שאלו לחכמה: חוטא מה עונשו? אמרה: חטאים תרדף רעה. שאלו לנבואה: חוטא מה עונשו? אמרה: הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לתורה: חוטא מה עונשו? אמרה: יביא אשם ויתכפר, שאלו להקב"ה: חוטא מה עונשו? אמר: יעשה תשובה ויתכפר.

החכמה, השכל הישר, אומר שמי שעשה רע - חטאים תרדוף רעה. הנבואה באה מן השמיים, היא לא יכולה לסבול חטא. הנבואה היא מוגבלת, לא כמו התורה, הנבואה היא רק בארץ ישראל, הנבואה היה שמימית ובאה ומופיעה לתוך המציאות, לכן היא לא יכולה לסבול מציאות לא מתוקנת. לכן היא אומרת 'הנפש החוטאת היא תמות'. לעומת הנבואה, התורה היא מעל המציאות, היא משפיעה על כל המציאות, היא יוצרת את המציאות. התורה היא המקור של העולם, הקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם, הבריאה נמשכת מתוך התורה. התורה שהיא יוצרת את העולם, יכולה לתקן את הקלקולים שיש בעולם.

יש הבדל בין הנבואה לבין התורה. הנבואה צריכה לחדור למציאות. הנבואה באה דרך נביא שקולט את הנבואה ומעביר אותה. התורה היא מעל הנבואה. התורה היא אספקלריא המאירה. התורה לא צריכה לחדור לתוך המציאות, המציאות צריכה להיות מתאימה לה. לכן הנבואה היא רק בארץ ישראל כי היא יכולה להיות רק באופן כזה שהכלי שהיא נכנסת לתוכו, יוכל לקבל אותה, אבל היא צריכה גם להצטמצם כי היא נכנסת בתוך כלי. התורה היא מעל כל המציאות, והיא משפיעה ויכולה גם לתקן את המציאות. ולכן כששאלו לתורה חוטא מה עונשו. אמרה יביא קרבן ויתכפר, יש דרכים לתקן. התורה יודעת איך לתקן דברים שקלקלו. וכששאלו להקב"ה חוטא מה עונשו, אמר הקב"ה ישוב בתשובה. על מאמר חז"ל זה אומר המהר"ל בסוף פרק א' בנתיב התשובה:

ואמר שאלו להקב"ה: חוטא מה עונשו? והוא יתברך אומר יעשה תשובה ויתכפר, וביאור זה שמצד כי הנמצאים כולם תלויין בו ושבים אליו כי כן הנמצאים שבים אל ה' יתברך כי אין להם קיום בעצמם כמו שהתבאר, וזה החוטא כאשר הוא פורש מחטאו ושב אליו יתברך, ה' יתברך מקבל אותו. כי זה הוא מצד מידת ה' יתברך שהוא מקבל כל הנמצאים שהם שבים אליו. ויש לך להבין עוד בענין זה כי אי אפשר לפרש יותר. וזה החוטא כאשר הוא פורש מחטאו ושב אליו יתברך הוא מקבל אותו כי זה הוא מצד ה' יתברך שהוא מקבל כל הנמצאים שהם שבים אליו.

יש במציאות טבע כזה של תשובה. ולכן מי ששב בתשובה אז התשובה עובדת. אפשר להבין באופן חיצוני, שהמהר"ל אומר 'כי זה מצד מידת ה' יתברך' - שהקב"ה רוצה שאנשים יחזרו בתשובה, כי יש לו תוכנית בבריאתו של עולם. וכשאנשים ישובו בתשובה זה מתאים לתוכנית שלו. נמשיל את זה למורה בכיתה, שיש ילד אחד שקצת מפריע, מציק ומקלקל את כל השיעור, ועושה למורה מצב רוח לא טוב, ובא המורה ואומר לו: 'אם תתנהג טוב, אתן לך פרס', ומשכנע אותו להתנהג יותר טוב. האם מגיע לו פרס, כל התלמידים שיושבים יפה, לומדים ומתאמצים לא מקבלים פרס, ורק הילד הזה שמפריע ומציק לכיתה נותנים לו פרס? זה לא צודק, אבל מבחינת המורה זה מה שטוב לו לעשות, זה משתלם לו. הוא נותן לו יחס יותר טוב, תשומת לב מיוחדת, ובזה הוא משתיק אותו, והכיתה יכולה להמשיך ללמוד, לא מגיע לילד

הפרס הזה, אך למורה יש מטרה ללמד את הכיתה ולסלק את כל המניעות, וזו הדרך שהוא מוצא. כך גם הקב"ה, הוא מורה, 'המלמד תורה לעמו ישראל', הוא הרב"ה של כל עם ישראל. כל היום ובכל יום הוא מלמד תורה לעם ישראל, ויש מישהו שמפריע לו, אז אם הוא רוצה לשוב בתשובה, אומר לו הקב"ה: תשוב, אני סולח לך, אני מוחל לך! העיקר שמעכשיו תתנהג טוב. זה מאוד מתאים לכל התכנית שלי ולכל הכיתה הגדולה שיש לי כאן בעולם. אולי זה לא צודק, אבל אין ברירה.

אבל הדברים הם יותר עמוקים. הקב"ה עושה רק דברים צודקים. המהר"ל רוצה להגיד לנו שיש סדר לעולם, ומי שמתחבר אל הסדר, הוא נכנס לתוך המסלול, ונעשה חלק מהמסלול. המהר"ל מביא עוד מאמר (שם בפרק ב' מגמרא שבת קנג.):

רבי אליעזר אומר: שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע באיזה יום ימות? אמר להם: כל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה.

אפשר לשאול: אם רבי אליעזר התכוון שאדם תמיד יחזור בתשובה שיגיד את זה במפורש: 'שוב כל ימך בתשובה' למה לומר שוב יום אחד לפני מיתתך. מה הכוונה להיות כל הזמן במתח, לחשוב שאולי זה היום האחרון, לחיות במין עצבנות כזו שכל יום אדם שב בתשובה, כי מי יודע מה יהיה מחר?

המהר"ל מסביר שרבי אליעזר בא ללמד אותנו דבר נוסף, שגם אם אדם כל חייו לא עשה תשובה, וביום אחד לפני מיתתו שב, גם כן מוחלים לו. לכאורה זה קשה, הרי כתוב "זכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר יבואו ימי הזקנה ימים אשר אין חפץ בהם". כלומר תשובה רצינית היא דווקא כשהאדם עם כל הכוחות ועם יצר הרע חוזר בתשובה, אך יום אחד לפני מיתתו הוא חלוש, תשוש, ואין לו יצרים, ואם הוא אז חוזר בתשובה, מה המעלה בתשובה כזאת? זו אמנם תשובה, אבל חיוורת מאוד, לא התשובה האידיאלית. אם כן מה התכוון רבי אליעזר שאמר 'שוב יום אחד לפני מיתתך'? מבאר המהר"ל:

ועוד יש לדעת, כי רמז בזה דבר מופלג כי עיקר תשובה קודם וסמוך למיתתו ולא שישוב זמן הרבה קודם מיתתו. וזה מפני כי האדם במיתתו ראוי לשוב

אל ה' יתברך ולפיכך אם שב קודם מיתתו אז במיתתו שב אל ה' לגמרי, להיות נשמתו צרורה ודבוקה עם ה' יתברך וזה ידוע.

זאת אומרת, כשאדם מסיים את חייו, אז הוא שב אל ה'. המהלך של החיים זה מעגל שבסופו של דבר חוזרים אל המקור, אל ה'. בשעת מיתתו אדם חוזר אל ה' במציאות, ואם באותה שעה הוא חוזר גם באופן פנימי רוחני, יש כאן שני חלקים של שיבה, ובזה הוא שב אל ה' לגמרי. ביאור זה מתאים לרעיון הקודם של המהר"ל שהמהלך של העולם, הוא לשוב אל ה', ומי ששב בתשובה זה הסדר של העולם, כיוון שכך התשובה זה הסדר של העולם.

מדוע בתשובה מאהבה זדונות נהפכים לזכויות?

המהר"ל חוזר על רעיון זה כשהוא מבאר את עניינה של תשובה מאהבה. חז"ל אמרו (יומא פו:) שמי ששב מיראה, הזדונות נהפכות לשגגות. ומי ששב בתשובה מאהבה הזדונות נהפכים לזכויות. ומדוע הזדונות נהפכים לזכויות? כשאדם שב מיראה אז הוא רוצה לחזור בתשובה כדי למחוק את החטא. הוא לא רוצה את העבירה הזאת, הוא לא רוצה את הפגם הזה. זו תשובה מיראה. ויש תשובה אחרת שאדם מרגיש שהחטא הרחיק אותו מהקב"ה, והוא מרגיש ריחוק גדול מאוד, וזה קשה לו. הוא רוצה את קירבת ה', והתחושה של הריחוק גורמת לו להתחזק ולהתקרב הרבה יותר. הוא לא יכול לסבול את המרחק הזה. וזה מה שדוד אמר: "וחטאתי נגדי תמיד", אני רוצה להסיר את כל המחיצות שגרמו החטאים שבגללן אני לא יכול להיות קשור עם ריבונו של עולם. זאת אומרת, כשאדם שב מאהבה, הוא רוצה קירבת ה'. לכן הזדונות נהפכים לזכויות כי הזדונות גורמות שנעשים הרבה זכויות, ושמתקרבים עוד יותר לריבונו של עולם.

אחרי שהמהר"ל אומר את הביאור הראשון, הוא מוסיף ואומר (בסוף פרק ב):

אמנם עיקר הפירוש כי התשובה מה שהוא שב אל ה' יתברך בכל לבבו ובכל נפשו ודבר זה הוא סדר העולם שהעולם הזה שב אל ה' יתברך ואין לו קיום מצד עצמו, רק שהוא שב אל ה' יתברך אשר ממנו נמצא ואליו שבים כל הנמצאים, וזהו הקיום שלהם מפני שהם שבים אל ה'... ודבר שהוא סדר

העולם שכך ברא הש״ת את העולם וזה עצמו זכות האדם כאשר האדם נמשך אחר סדר העולם.

זאת אומרת, עיקר הפירוש שיש סדר לעולם. העולם נברא על ידי ריבונו של עולם, וכל הזמן הוא תלוי בו והוא צריך אותו, הוא לא יכול להתקיים בלעדיו, וכל הזמן הוא שב אליו. סדר העולם שהוא כל הזמן בתהליך של תשובה. יש כאלה שלא רואים את זה, יש כאלה שחושבים שכל הזמן העולם מידרדר ויורד, המהר"ל לא אומר כך. המקור של המהר"ל הוא מדברי המקובלים שגם אומרים כך. העולם כל הזמן בתהליך של התקדמות, בתהליך של תיקון. וככל שמתקדמים יותר לפעמים רואים את החסרונות יותר, כי החסרונות יותר בולטים. כאשר לא מתקדמים, לא רואים את החסרונות, וכשמתקדמים רואים יותר את החסרונות, זה פועל יוצא מההתקדמות.

אם אדם מגלה את הסדר הזה זה מאוד חשוב. איך הוא מגלה את הסדר הזה - שהוא שב בתשובה חזקה הוא מגלה שזה הסדר של העולם! אמנם לא רואים את זה כולם, אבל כשמישהו חוזר בתשובה, הוא מגלה את הסדר הזה, ואם הוא חוזר בתשובה מאהבה, זה השיא של הגילוי. הוא מגלה את הסדר של השיבה אל ה' שזה עניינו של העולם, הוא מוצא את הסדר הזה שהוא הסדר הקבוע, היסודי, השורשי, שהוא עצם המציאות של כל העולם, הוא מגלה את זה בהתנהגות שלו, בחפץ שלו לשוב אל ה', וזה כמובן זכויות גדולות מאוד. כמה שאדם היה רחוק יותר, כאשר הוא שב ממרחק אל ה' – הוא יותר מגלה את הסדר הזה.

אני רוצה להסביר את הדבר הזה גם מבחינה חיצונית. אם אדם כל הזמן הלך בדרך ה', לא הכיר אלטרנטיבה אחרת, אז יכול להיות שהוא חשב שאולי יש דרך אחרת שהוא לא מכיר אותה. לעומתו, אדם שמכיר את הדרך השנייה, ואומר, סליחה, טעות, אין אלטרנטיבה רק דרך ה'! זה יותר מגלה את האמיתות של דרך ה'. הירידה והחיפוש והטעויות, מבטאים עוד יותר את האמיתות של דרכה של התורה. זה מראה שזה עניינו של העולם. חלילה וחס שאדם יחטא כדי לשוב בתשובה, 'האומר אחטא ואשוב אין מספיקן בידו לעשות בתשובה' (יומא פרק ח משנה ט) אבל אם קרה שאדם נפל והתרחק ועכשיו הוא מתעצם ברצון וחפץ עצום לשוב, הוא מגלה את העומק של עניינו של העולם. כי כל העולם נפל פעם, ועכשיו הוא כל הזמן בתהליך

של התקדמות, אז כיוון שהוא מוציא מן הכוח אל הפועל את הסדר של העולם, זה נחשב לו לזכויות גדולות מאוד, ובכך זדונות נהפכים לזכויות.

לכן 'כל מי ששב מוחלין לו ולעולם כולו' (יומא פו:). כי הוא מתחבר אל המהלך התשובה הכללי של העולם. הוא מוציא מן הכוח אל הפועל את המהלך הזה של התשובה, ואז התשובה הזאת היא תשובה של העולם, ולכן הוא גם מביא רפואה לעולם. כי אמרנו שכל התיקון של העולם זה הכול דבר אחד. זה הכול תשובה אחת גדולה, ולכן הוא מביא גאולה לעולם. הכול ביסוד הזה, בהתבוננות הזאת, שהתשובה היא שיבה אל השלמות, שיבה אל התיקון. והשלמות היא כוללת את הכול, את הרפואה, הגאולה ואת הכלכלה, את כל המציאות. זה עניינה של התשובה. כשאנחנו מבינים את הגודל של התשובה אנחנו יודעים שצריך להחזיק בה חזק כמה שיותר.

להרבות בלימוד זכות על ישראל לפני יום הדין

אנחנו מתקרבים ליום הדין, ויש לנו ללמוד מהנהגת משה רבנו בחטא העגל. כשישראל חטאו בעגל, משה כועס מאוד על ישראל וגוער בהם. אחר כך כשהוא פונה אל הקב"ה הוא אומר דברים אחרים לגמרי, הוא מלמד עליהם זכות. "ויחל משה" - חז"ל אומרים כמה פירושים, אומר משה להקב"ה מה אתה רוצה מהם, הם רק עכשיו יצאו ממצרים ועבדו עבודה זרה כל הזמן, איך אתה רוצה שהם לא יתנהגו כך, משל למה הדבר דומה (ברכות לב.). לאבא שעשה לבן שלו חנות בשמים ונכנסות כל הזמן זונות לקנות שם בשמים, ומגרות אותו, איך הוא לא יחטא? הרי ה' הוריד את ישראל למצרים, שם כולם עובדי עבודה זרה, איך אפשר שלא יחטאו?

יש פירוש אחר (מדרש שמות רבה כי תשא פרשה מג, ו) שמשה אומר להקב"ה: ריבוננו של עולם, מה אכפת לך, הרי אם אתה מוריד גשמים, אז גם העגל יוריד טל, הוא יהיה לך לעזרה. אומר הקב"ה למשה: אתה מאמין בזה שהוא יכול להוריד טל? אומר לו: אם הוא לא יכול להוריד טל אז מה אכפת לך מהם שהם עובדים את הפסל, מאי נפקא מינה? משה מלמד זכות על ישראל, ומחפש בכל הדרכים להראות שהם לא אשמים, ושלא צריכים לכעוס עליהם.

אנחנו מתקרבים ליום הדין. כשאנחנו עומדים לפני ריבוננו של עולם, אנחנו צריכים ללמד זכות על כל ישראל. לחפש כל דרך איך ללמד זכות, על הימין, ועל השמאל, על

כל הצדדים, על כולם! לחפש ולהגיד: יש להם כוונות טובות ורצונות טובים. כי כל ישראל באים לפני ה' יחד. צריך לדעת להסתכל במבט טוב וחיובי, ולדעת שבאמת, בכל אחד מישראל יש מעלות טובות ורצונות טובים. כשנבוא אחר כך לתקן מישוהו, אנחנו נוכיח אותו בחזקה כמובן. אבל כשאנחנו מדברים כלפי שמיא, אנחנו מסתכלים אחרת לגמרי, עכשיו אנחנו לא עוסקים בלהוכיח. מי שיכול להוכיח וללכת לאיזה מקום להוכיח מישוהו פלוני ולתקן אותו, הוא חייב לעשות את זה גם עכשיו. אבל אחר כך כשהוא פונה לריבונו של עולם בתפילה, צריך לדעת שעם ישראל: "ועמך כולם צדיקים", להתבונן ולחפש זכויות על כל כלל ישראל. כשאנחנו נלמד הרבה זכויות על כל כלל ישראל, הקב"ה אוהב את זה והוא שמח בזה והוא מוכן להשתכנע. אם אנחנו מלמדים זכויות זה עובד. זה לא רק איזה תכסיס שכיוון שאנחנו דנים את כולם לטובה אז גם הקב"ה ידון אותנו לטובה. אלא זה טוב בכלל להכרעת הדין על כלל ישראל. לכן בימים האלה, יש לחפש תמיד זכויות לא ביקורת, לא שלילה, רק לראות את הטוב בכל אחד ואחד מישראל. ואז אנחנו נזכה להיכנס באמת באופן הנכון לימי הדין, ולקבל מלכות שמיים מחדש, ולהכתיר את ריבונו של עולם. ונזכה לשנה טובה ולגאולה קרובה.

השיחה נמסרה בשנת התשפ"א

לקבלת שיחה שבועית במייל או בווטסאפ,

שלחו הודעה לכתובת bogrim@yeshiva.org.il, או למספר 0547881227

ניתן לצפות בשיחה באתר ישיבה - www.yeshiva.org.il

השיחה השבועית משודרת בשידור חי במוצאי שבת, כשעה לאחר צאת השבת

ניתן להאזין בשידור חי גם דרך חיוג לטלפון 02-6643149 שלוחה 11

